

به نام خدا

کودک شما یک نابغه خلاق است

مؤلف :
نفیسه کافی

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۵)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

Chaponashr.ir

سرشناسه : کافی، نفیسه ، ۱۳۶۳
عنوان و نام پدیدآور : کودک شما یک نابغه خلاق است/ مولف نفیسه کافی
مشخصات نشر : انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۵.
مشخصات ظاهری : ۱۹۵ ص.
شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۱۲۹-۳۲۹-۲
وضعیت فهرست نویسی : فیبا
یادداشت : کتابنامه.
موضوع : کودک - نابغه - خلاق
رده بندی کنگره : TP ۹۸۳
رده بندی دیویی : ۵۵/۶۶۸
شماره کتابشناسی ملی : ۱۸۴۶۵۷۹۲
اطلاعات رکورد کتابشناسی : فیبا

نام کتاب : کودک شما یک نابغه خلاق است
مولف : نفیسه کافی
ناشر : انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)
صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد : محدثه فرهمند
تیراژ : ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ : اول - ۱۴۰۵
چاپ : زبرجد
قیمت : ۳۳۵۰۰۰ تومان
فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان :
<https://chaponashr.ir/ketabresan>
شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۱۲۹-۳۲۹-۲
تلفن مرکز پخش : ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵
www.chaponashr.ir

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۸
فصل اول: بسترهای شگفت‌انگیز تحول از نوزادی تا نوجوانی.....	۱۱
مفهوم رشد.....	۱۲
تاریخچه رشد.....	۱۳
فرایندهای اصلی رشد.....	۱۴
اهداف مطالعات رشدی.....	۱۴
ماهیت و اصول رشد و تکامل.....	۱۵
انواع تغییرات در فرایند رشد.....	۱۹
انواع الگوهای رشدی.....	۲۰
عوامل مؤثر در رشد و تکامل.....	۲۱
نظریه‌های رشد و تکامل.....	۲۵
رشد پیش از تولد.....	۲۵
رشد پس از تولد (از تولد تا ۳ سالگی).....	۲۹
رشد پس از تولد (از ۳ تا ۶ سالگی).....	۴۰
رشد پس از تولد (از ۶ تا ۱۲ سالگی).....	۴۵
نوجوانی (از ۱۲ تا ۱۶ سالگی).....	۵۰
فصل دوم: باغ هوش؛ انواع، پرورش و شکوفایی.....	۵۷
انواع هوش در کودکان.....	۵۸
هوش میان‌فردی (اجتماعی): هنر درک دیگران.....	۵۹
هوش منطقی-ریاضی: نظم، الگو و استدلال.....	۵۹

- هوش زبانی: بازی با کلمات و معناها..... ۶۰
- هوش موسیقایی: ریتم، لحن و احساس..... ۶۱
- هوش فضایی: دیدن جهان با چشم ذهن..... ۶۱
- هوش جنبشی-بدنی: خردمندی در حرکت..... ۶۲
- هوش طبیعت‌گرا: همدلی با گیاهان و جانوران..... ۶۲
- کانون توجه: پرورش هوش زبانی و کلامی..... ۶۳
- ابزارهای عملی تقویت هوش در خانه و مهدکودک..... ۶۷
- گام به گام: مراحل سنی تقویت هوش کودک..... ۷۰
- هوش نرمال به چه معناست؟ شناخت مرزهای طبیعی..... ۷۴
- شناخت هوش نرمال در کودکان..... ۷۵
- رازهای محیطی: عواملی که هوش کودک را شکل می‌دهند..... ۷۹
- عواطف مثبت: بنزین سوپر برای موتور هوش..... ۸۴
- جادوی عواطف مثبت در پرورش ذهن خلاق..... ۸۵
- قصه‌ها و بازی‌های تخیلی؛ آزمایشگاه ذهن کودک..... ۸۷
- ملودی مغز: موسیقی و تأثیر آن بر هوش..... ۹۰
- تأثیر حیوانات خانگی بر کودک و هوش..... ۹۴
- هوش هیجانی: مغز دوم کودک..... ۹۷
- هوش هیجانی در عمل؛ کاربردهای روزمره..... ۹۷
- مؤلفه‌های اساسی در هوش هیجانی..... ۹۸
- عوامل تأثیرگذار در بهبود هوش هیجانی..... ۱۰۰
- معجزه در قشر مغز: مغز هیجانی و تصمیم‌گیری..... ۱۰۲

فصل سوم: جرقه خلاقیت؛ از نظریه تا تمرین.....	۱۰۵
خلاقیت، فراتر از یک تعریف ساده.....	۱۰۶
در جستجوی مفهوم اصیل خلاقیت.....	۱۰۹
ماهیت خلاقانه ذهن کودک؛ سیالی، انعطاف، اصالت و بسط.....	۱۱۱
اجزای سازنده خلاقیت: دانش، تفکر، انگیزش و محیط.....	۱۱۳
نسب خویشاوندی: نسبت هوش و خلاقیت.....	۱۱۵
چگونه خلاقیت را پرورش دهیم؟ آثار و روش‌ها.....	۱۱۷
چرا خلاقیت در آموزش و پرورش حیاتی است؟.....	۱۱۹
ارزشیابی توصیفی؛ دیدن کودک نه نمره.....	۱۲۱
کارپوشه تحول خلاقیت.....	۱۲۲
ارزشیابی پروژه‌ای؛ مهارت در عمل.....	۱۲۳
آزمون‌های عملکردی؛ سنجش کاربرد خلاقیت.....	۱۲۳
فرآیند خلاقیت.....	۱۲۴
موانع خلاقیت در مدرسه.....	۱۲۶
دیوارهای نامرئی: عوامل و موانع فردی و محیطی خلاقیت.....	۱۳۱
ضرورت نوآوری در جهان متغیر امروز.....	۱۴۴
نظریه‌ها و مدل‌های ارائه شده خلاقیت.....	۱۴۵
خلاقیت از دیدگاه مکاتب.....	۱۵۸
عوامل مؤثر در خلاقیت و رشد آن.....	۱۶۵
نقش خانواده در پرورش خلاقیت.....	۱۷۰
ویژگی‌های دانش‌آموزان خلاق.....	۱۷۳

۱۷۵	معلم و نقش او در پرورش خلاقیت
۱۷۶	راهکارهای پرورش خلاقیت
۱۷۹	چگونگی تقویت و پرورش خلاقیت در کودکان پیش دبستان
۱۸۴	آماده سازی آموزش خلاقیت به دانش آموزان ابتدایی
۱۸۴	معلم خلاق و نقش او در آموزش خلاقیت به دانش آموزان
۱۸۵	خلاقیت در کلاس
۱۸۷	منابع و مآخذ

پیشگفتار

تصور رایجی در میان بسیاری از والدین و مربیان وجود دارد که خلاقیت، پدیده‌ای نادر و ذاتی است و تنها در تعداد محدودی از کودکان ظهور می‌کند؛ اما یافته‌های علمی دهه‌های اخیر در حوزه روان‌شناسی شناختی و عصب‌تحول، تصویر کاملاً متفاوتی را ترسیم می‌کند. بر اساس این پژوهش‌ها، هر کودک سالم با ظرفیتی شگفت‌انگیز برای تفکر و اگر، حل مسئله بدیع و ایده‌پردازی خلاقانه متولد می‌شود. چیزی که ما به عنوان «نابغه خلاق» از آن یاد می‌کنیم، نه یک استثنای ژنتیکی، بلکه محصول تعامل پیچیده میان ساختارهای مغزی در حال رشد، تجربیات محیطی غنی و نوع تعاملات عاطفی در سال‌های اولیه زندگی است.

درک صحیح از فرآیندهای تحول کودک، نخستین گام برای شکوفایی این استعداد همگانی است. رشد شناختی، عاطفی و حرکتی در دوران حساس کودکی (به ویژه از تولد تا شش سالگی) دارای الگوها، توالی‌ها و دوره‌های بحرانی مشخصی است که نادیده گرفتن آن‌ها می‌تواند مسیر خلاقیت را به انحراف ببرد یا برعکس، تقویت آگاهانه آن‌ها می‌تواند جرقه‌های نوآوری را به شعله‌ای پایدار تبدیل کند. نظریه‌های کلاسیک رشد از پیازه تا ویگوتسکی، همگی بر این نکته تأکید دارند که محیط، بازی و تعامل اجتماعی، نقشی بنیادین در ساختن توانایی‌های سطح‌بالای ذهن ایفا می‌کنند.

یکی از مهم‌ترین تحولات علمی در این زمینه، گسترش مفهوم هوش از دیدگاه تک‌بعدی به هوش‌های چندگانه است. نظریه هوش‌های چندگانه گاردنر نشان می‌دهد که کودکان می‌توانند در حوزه‌های متفاوتی مانند هوش فضایی، موسیقایی، بدنی-جنبشی یا میان‌فردی بدرخشند و خلاقیت آن‌ها دقیقاً در تلاقی این هوش‌ها با توانایی حل مسئله به

شیوه‌ای نوظهور بروز می‌کند. بنابراین، سنجش هوش صرفاً با آزمون‌های کلامی-ریاضی، نه تنها ناقص، بلکه گمراه‌کننده است و بسیاری از «نابغه‌های خاموش» را نادیده می‌گیرد.

اما خلاقیت چیزی فراتر از هوش است. پژوهش‌های معاصر در روان‌شناسی تفکر، میان «هوش همگرا» (یافتن یک پاسخ درست) و «هوش واگرا» (تولید راه‌حل‌های متعدد و بدیع) تمایز قائل می‌شوند. کودک می‌تواند از ضریب هوشی نسبتاً معمولی برخوردار باشد اما در خلاقیت سرآمد باشد، یا برعکس، هوش تحلیلی بالا داشته باشد اما به دلیل مهارشدگی، فشار برای هم‌نوابی یا ترس از شکست، هرگز خلاقیت خود را نشان ندهد. درک این تمایز، انقلابی در روش‌های تربیتی و آموزشی ایجاد کرده است: به جای آموزش انباشت اطلاعات، باید فضایی برای پرسش‌گری، آزمایش، خطا و تخیل فراهم کنیم.

از سوی دیگر، نقش عواطف مثبت و امنیت روانی در پرورش خلاقیت، غیرقابل انکار است. تحقیقات باربارا فردریکسون در مورد نظریه «گسترش و بناء» نشان می‌دهد که هیجانات مثبت مانند شادی، کنجکاوی و هیجان، دایره توجه، حافظه کاری و انعطاف‌پذیری شناختی کودک را گسترش می‌دهند و او را به کشف روابط تازه تشویق می‌کنند. در مقابل، اضطراب مداوم، تنبیه تحقیرآمیز یا نادیده گرفته شدن ایده‌های کودک، مؤثرترین سدها در برابر جریان خلاقیت هستند. خانه و مدرسه به مثابه بسترهای عاطفی عمل می‌کنند. این کتاب با تکیه بر یافته‌های علم رشد، عصب‌شناسی تربیتی و روان‌شناسی خلاقیت، تلاش می‌کند تا نقشه راهی عملی در اختیار والدین و مربیان قرار دهد. از شناخت الگوهای طبیعی رشد در هر دوره سنی گرفته تا تقویت هر یک از هوش‌های چندگانه، و از حذف موانع محیطی خلاقیت تا طراحی بازی‌ها، داستان‌ها و تعاملاتی که مغز کودک را برای نوآوری آماده می‌سازد. مقصود آن نیست که همه کودکان مخترع یا هنرمند بزرگی شوند، بلکه این است که هر کودکی بتواند در مواجهه با مسائل زندگی، راه‌حل‌های تازه، شخصی و مؤثر بیابد - و این، دقیقاً همان نابغه خلاق بودن است.

نقیسہ کافی

فصل اول: بسترهای شگفت‌انگیز تحول از نوزادی تا نوجوانی

مفهوم رشد

از رشد تعریف‌های گوناگونی شده است. در این پژوهش تعاریفی که نسبتاً کامل به نظر می‌رسند بیان می‌شود. رشد عبارت است از یک سلسله تغییرات پی‌درپی یا متوالی می‌باشد که برای رسیدن به هدفی واحد انجام می‌گیرد. رشد عبارت است از یک سلسله تغییرات و تحولاتی می‌باشد که از زمان تشکیل سلول تخم تا هنگام مرگ در انسان روی می‌دهد. رشد حرکتی مستمر، دائمی و پیوسته می‌باشد که گاهی آهسته و زمانی همراه با جوش‌وخروش است، و همچنین جریان رشد ممکن است گاهی ملموس نباشد.

رشد یک سلسله ظرفیت‌ها و استعدادهای گسترش‌یابنده‌ای است که به تدریج برای فرد مایه سهولت و کارکرد بیشتر و مؤثرتر می‌شود، مانند حرکت‌های سست و خام کودکان در دوران کودکی که رفته‌رفته بر اثر رشد به مهارت‌های سریع و شگفت‌انگیزی در نوجوانی تبدیل می‌شود. رشد به معنی تغییرات است که همواره با پیشرفت و هدف معینی همراه است. این تغییرات به طور منظم و مداوم در زمینه و طرح مشخصی صورت می‌گیرد. رشد، قابل مشاهده، ارزشیابی و اندازه‌گیری است و در سیستم اعصاب، جنبه‌های فیزیولوژیکی و رفتار جلوه‌گر می‌شود. آثار و علائمی که در رفتار فرد ظاهر می‌شود شاخص میزان رشد او را تشکیل می‌دهد. (برک، ۲۰۱۹). رشد عبارت است از تغییراتی که در جهت پیشرفت و تکامل با یک نظم و ترتیب خاصی به عمل می‌آید و هیچ‌وقت متوقف نمی‌شود و به عقب برنمی‌گردد. رشد عبارت از بیدارشدن و شکفتن استعدادها و خصایص و نیروهای ذاتی که به تدریج در یک موجود در حال رشد به طرف بلوغ و کمال می‌گرایند. (احدی، ۱۳۹۷).

تاریخچهٔ رشد

مطالعهٔ علمی و سیستماتیک رشد دیر زمانی بیش نیست که از طرف دانشمندان روان‌شناسی آغاز شده است. گرچه بایستی در نظر داشت که در دوران گذشته نیز مطالعهٔ رشد موردتوجه بوده است. ولی شکل منسجم امروزی افق‌های روشن‌تر و عمیق‌تری را در راستای این پروسه به وجود آورده است که در گذشته شاید امکان آن وجود نداشت. گرچه در سال‌های قبل از میلاد، (افلاطون) و دیگر دانشمندان با مطرح کردن تفاوت‌های فردی در انسان و آموزش و پرورش دوران کودکی اهمیت فوق‌العادهٔ رشد را موردتوجه قرار داده بودند اما پیش از دوران (رنسانس) و حتی مدتی بعد از آن به گرایش‌ها، رغبت‌ها و علایق کودک چندان توجهی نمی‌شد. (احدی و همکاران، ۱۳۹۴). در مطالعهٔ تحول روان‌شناسی رشد سه دوره را می‌توان در نظر گرفت:

(۱) از رنسانس، تا اوایل قرن نوزدهم

(۲) از اوایل قرن نوزدهم تا اوایل قرن بیستم.

(۳) قرن بیستم.

در دوران قبل از رنسانس کودکان کاملاً پیرو خواسته و ارادهٔ پدر و مادر و همین‌طور رئیس قبیله یا قوم و.. بودند و بی‌چون و چرا به دستورهایشان بایستی عمل می‌کردند. کودکان از هرگونه حقوقی محروم بودند. به تدریج تفاوت‌های فردی در تعلیم و تربیت موردتوجه قرار گرفت و با ظهور دانشمندان و ابراز عقاید تربیتی از سوی آن‌ها جامعه به سوی شناخت هر چه بیشتر و بهتر کودکان رهنمون شد، و برای پرورش افراد سالم و مثبت، به کودکان توجه بیشتری شد و رفته‌رفته شناخت هر چه عمیق‌تر کودکان میسر شد. در طول پروسهٔ شناخت کودک، دانشمندان بسیاری نقش‌های مهمی را ایفا نموده‌اند که

در اینجا لازم است اشاره‌ای هرچند کوتاه به تعدادی از این نقش‌آفرینان شود. (احدی، ۱۳۹۸).

فرایندهای اصلی رشد

باتوجه به تعاریف و توضیحات ذکر شده می‌توان سه فرایند اصلی برای رشد در نظر گرفت که شامل:

- ❖ بزرگ‌شدن (رشد جسمی): که معادل نمو می‌باشد.
- ❖ پختگی (رشد): که معادل تکامل می‌باشد.
- ❖ سازگاری (یادگیری): که معادل آموزش و پرورش می‌باشد.

اهداف مطالعات رشدی

- شناخت فرایند طبیعی رشد انسان.
- شناخت مراحل و جنبه‌های گوناگون رشد.
- کشف مقیاس‌های مناسب برای هریک از مراحل رشد.
- کشف مقیاس‌های مناسب برای هر سن.
- شناسایی کودکان عادی و دارای تأخیر با اختلال در فرایند رشد و تکامل.
- کمک به مربی و درمانگر در امر آموزش و درمان. (صمدی، ۱۳۹۹)

ماهیت و اصول رشد و تکامل

از زمانی که نطفه انسان منعقد می‌شود تا هنگام مرگ، فرد پیوسته در حال تغییر است و این جریان تکامل (تحول) هیچگاه متوقف نمی‌شود. انسان همیشه متوجه این تغییرات نیست؛ البته با وجود این پیوستگی سرعت این تغییرات در فرد متفاوت است. در نخستین سال‌های زندگی که این تغییرات سریع رخ می‌دهند، اغلب توجه افراد به این تغییرات جلب شده و ناگزیر هستند که با آن سازگار گردند (البته ممکن است آن را با آغوش باز بپذیرد زیرا این تغییرات نوید بلوغ و تکامل را می‌دهند). این نکته را باید در نظر گرفت که منظور از رشد تنها بزرگ‌شدن نیست زیرا در دوره سالمندی تغییرات بدنی و روانی نشانه‌ای از سیر فرد به سوی پیری و تحلیل تعدادی از دستگاه‌ها می‌باشد که بر خلاف دوران کودکی است، اما با توجه به تعریف رشد چون شامل تغییر و تحولات در طی زندگی فرد می‌گردد، باز هم بخشی از فرایند رشد را در برمی‌گیرد. به عبارت دیگر این تغییرات می‌تواند به سه صورت پیش‌رونده، پس‌رونده و دوباره سازماندهی دیده شود. (برک، ۲۰۱۵).

ماهیت و ویژگی‌های رشد انسان

رشد و تکامل انسان دارای ویژگی‌هایی است که در چگونگی روند رشد بسیار مؤثر هستند. این ویژگی‌ها عبارت‌اند از:

- **رشد و تکامل مستلزم تغییر است:** همان گونه که از تعریف رشد برمی‌آید رشد فقط به معنی بزرگ‌شدن نیست بلکه دربرگیرنده تمام تغییرات در طول عمر فرد، از ابتدای لقاح تا مرگ، است؛ بنابراین مهم‌ترین ویژگی رشد بروز تغییر است که در این فرایند رخ می‌دهد.